

“Kvinnan och Familjen” (utdrag)

Alexandra Kollontay, 1908

Gratis texthäfte till öppen diskussionsträff för alla intresserade
på India Däck 18.00 25/2 2009

Inledande kommentar:

Kvinnorörelsen domineras av två riktningar: den socialistiska och den borgerligt feministiska. Den förra påpekar kvinnofrågans beroende av den ekonomiska utvecklingen och klasstillhörighetens avgörande betydelse. Feminismen hävdar däremot att det finns ett renodlat kvinnoförtryck oavhängigt klasskampen. Kollontays skrift varnar för den feministiska illusionen. Denna kan nämligen varken förklara kvinnans roll i historien eller tjäna som politisk grundval för en progressiv kvinnokamp. I en historisk översikt påvisar Kollontay tvärtom kvinnas ställning i förhållande till ekonomisk utveckling och att det är arbetarrörelsen - i synerhet dess kvinnor - som genom sin kamp åstadkommit förbättringar för kvinnorna.

Kvinnan och familjen utgör den andra delen av Alexandra Kollontays skrift *Kvinnofrågans sociala grunder*, som hon skrev i polemik mot de ryska borgerliga feministerna inför deras kongress i december 1908. Medan hon skrev den, måste hon ständigt byta bostad på flykt undan polisen med anledning av sina tidigare skrifter. Omedelbart efter sitt framträdande vid kongressen måste hon gå i landsflykt och hon skulle inte komma att återvända förrän 1917.

Äktenskapet och familjeproblemet

“Vår tids familjetyp är inte den sista. Det nya samhället kommer också att skapa en ny familjetyp.”

Karl Kautsky Kommentar till Erfurt-programmet

Vi skall nu undersöka en annan sida av kvinnofrågan, nämligen frågan om familjen. Behöver man orda om vilken betydelse det har för en verklig frigörelse av kvinnorna, att denna vår tids sjuka och komplicerade fråga löses? Kvinnornas strävan efter jämlikhet är naturligtvis inte begränsad till kampen för politisk rösträtt, tillträde till doktorsexamen och andra vetenskapliga examina och lika lön för lika arbete. För att bli verkligt fri måste kvinnan också frigöra sig från de bojor som vår tids förlegade tvångsmässiga familjetyp tynger henne med. Att lösa familjefrågan är inte mindre viktigt för kvinnorna än att skaffa sig politisk jämställdhet och att konsolidera sin totala ekonomiska självständighet.

Den rådande typen av familjestruktur, som sanktioneras av sedvänja och lagstiftning, drabbar kvinnan inte bara som människa, utan också som hustru och mor. I de flesta kulturländer gör civilrätten kvinnan mer eller mindre beroende av mannen och tillerkänner mannen rätt inte bara att förfoga över hennes egendom, utan också att råda över henne moraliskt och fysiskt. Man behöver bara erinra sig Frankrikes civillag, enligt vilken kvinnan från den dag då äktenskapsavtal slutits, förlorar varje medborgerlig kompetens: hennes egendom övergår i mannens förvaltning;

hon kan inte genomföra några som helst handlingar utan mannens samtycke; t.o.m. bostadskontraktet kräver intyg från ”herren och härskaren”, mycket stränga lagar upprätthåller helgden kring hemmets härd och sanktionerar fullständigt en dubbelmoral: äktenskapsbrott från mannens sida - och det endast om vissa villkor föreligger - bestraffas enligt lagen med penningböter, men en kränkning av den äktenskapliga troheten från hustruns sida bestraffas med två års fängelse. Över den ogifta kvinnan vilar faderns föräldramakt tungt, men om hon stannar kvar utanför äktenskapet är hon i alla fall något friare och självständigare. Därför bevakar de franska lagarna nogsamt hennes ”jungfruliga renhet” och bestraffar den ogifta modern strängt genom att på henne ensam övervältra alla följder av den utomäktenskapliga samlevnaden: som bekant är det enligt artikel 350 i den franska civillagen ”förbudet att söka efter fadern.” Även om lagarna i andra länder är lite mindre stränga mot kvinnorna, så betonar de alla i högre eller lägre grad samma princip om den lagvigda hustruns underordnande under sin herre och man.

Här i Ryssland kan inte gifta kvinnor ingå eget anställningsavtal utan makens tillstånd. Likaså ogiltigförklaras växlar, som hon utställt utan hans sanktion. En hustru är enligt våra lagar tvungen att lyda sin man, och hans makt är överordnad faderns. Hustrun åläggs också skyldighet att dela sin makes bostadsort, och ännu helt nyligen kunde han kalla till sig en ”olydig hustru”, som velat rädda sig från honom, som funnit honom motbjudande och ibland t.o.m. avskytt honom ... Och där det lagliga förslavandet av kvinnan inom familjen officiellt upphör, träder i stället den s. k. allmänna opinionen. Denna allmänna opinion skapas och upprätthålls av bourgeoisin i syfte att bevara ”det heliga egendomsbegreppet”. Man sanktionerar en hycklande ”dubbelmoral”. Det borgerliga samhället håller kvinnan i ett outhärdligt ekonomiskt skruvstöd i och med att hennes arbete betalas oerhört lågt. Det berövar henne den medborgerliga rätten att försvara sina egna kränkta intressen och erbjuder henne älskvärt endast ett alternativ: antingen äktenskapets livegenskap eller prostitutionens famntag, vilka föraktas och skenbart förföljs men i lönnedom uppmuntras och stöds.

Behöver jag uppehålla mig vid de mörka sidorna av det moderna äktenskapliga livet - vid kvinnans lidanden, som hör tätt samman med vår tids familjestruktur? Om detta har det redan skrivits och sagts så mycket. Skönlitteraturen är fylld av dystra skildringar av våra trassliga familje- och äktenskapsförhållanden. Så många personliga tragedier denna jordmån drivit fram, så många förkrympta och snedvridna liv! Här gäller det nu bara att konstatera att den rådande familjestrukturen i högre eller lägre grad förtrycker kvinnor i alla klasser och befolkningsskikt. Vanor och traditioner drabbar den ogifta modern lika mycket, vilket befolkningsskikt hon än tillhör. Lagarna ställer henne under mannens förmyndarskap antingen hon är borgarkvinna, proletär eller bondkvinna.

Har vi inte här till sist träffat på den punkt i kvinnofrågan där kvinnor ur alla klasser faktiskt kan räcka varandra handen och gemensamt ta upp kampen mot de villkor som förtrycker dem? Kanske den gemensamma olyckan och lidandet fyller ut klassantagonismens avgrund och skapar en gemensam strävan hos kvinnor ur olika läger? Kanske blir ett samarbete möjligt mellan borgerliga och proletära kvinnor på grundval av gemensamma önsknings och mål? De borgerliga feministerna kämpar ju också för en friare äktenskapstyp och för "rätten till moderskap". De ställer ju upp till försvar för alla förföljda prostituerade. Vi skall se hur rikhaltig den feminis-tiska litteraturen är på förslag till nya former för äktenskaplig samlevnad och djärva framryckningar mot könens "moraliska jämställdhet"! Om nu de borgerliga kvinnorna när det gäller den ekonomiska frigörelsen bara hänger i svansen på de proletära kvinnornas mångmiljonarmé som röjer väg för "den nya kvinnan" - så kanske ändå det är just feministerna som går i spetsen för kampen i familjefrågan?

Här i Ryssland har kvinnorna i mellanbourgeoisin (denna armé av självförsörjande kvinnor som på 1860-talet helt plötsligt drevs ut på arbetsmarknaden) redan för länge sedan själva i praktiken löst många av äktenskapsfrågans komplikationer genom att djärvt förbigå det traditionella kyrkliga äktenskapet och ersätta den etablerade familjetypen med en lätt upplöslig förening, som bättre motsvarar behoven hos det rörliga intellektuella befolkningsskiktet. Men att enskilda kvinnor kan finna en subjektiv lösning på detta problem förändrar inte saken och förbättrar inte den generellt mörka bilden av familjelivet. Om det är någonting som bryter ned den rådande familjetypen, så är det inte enskilda starka personligheters stora ansträngningar, utan de livlösa men ändå mäktiga produktivkrafterna som envetet steg för steg överför livets organisering på nya grunder ... Vi skall här försöka besvara två viktiga frågor:

1. Vems ansträngningar- proletärernas eller feministernas - leder till att kvinnan gradvis befrias från familjeförtrycket?
2. Finns det överhuvudtaget någon gemensam strävan hos feminister och proletära kvinnor i familjefrågan, eller visar det sig här som på alla andra områden, att klasskampen skarpt delar upp kvinnorna i två motsatta, ibland fientliga läger?

Behöver vi fler bevis för att inte allt står rätt till med den nutida familjestrukturen, att den rådande formen av den förment monogama familjen fortlöpande sönderfaller och upplöses till själva sin grund? Den nutida familjen, som tvångsmässigt stadfästs i en komplicerad civillag i den borgerliga egendomens intresse, förlorar för varje dag sin stabilitet, sin förutvarande styrka. De naturliga band som på sin tid sammansvetsade familjen till en odelbar social

enhet, håller på att försvagas och försvinna samtidigt med att de ekonomiska former förtvinar, som frambragte dem. Den stabila, starka, oförstörbara familjen där hela makten tillhörde en enda försörjare, den enda som anskaffade tillgångar - fadern och mannen: sådant var det familjeideal som svarade mot behoven i det "tredje stånd" som uppstått. På den tiden då det tredje ståndet ännu bara hade påbörjat sin väldiga uppgift - att ackumulera oerhörda rikedomar inom familjen - var familjetypens oförstörbarhet och stabilitet ett av villkoren för att bourgeoisin skulle lyckas i sin kamp för tillvaron med de andra befolkningsskikten. Det var inte utan skäl som bourgeoisin under 1600- och 1700-talen skröt med sin sedlighet och självbelåtet framhöll skillnaden mellan sina familjedygder och karaktären hos den lastbara, lättsinniga adeln, som inte förstod den kapitalistiska ackumulationens väldiga sakrament och som betraktade familjen inte som bevarare utan som förlösare av ackumulerade rikedomar. Det tredje ståndet gjorde allt som stod i dess makt för att göra familjen stabilare och öka familjedygdernas prestige ytterligare. Religionen fick förkunna att kyrkans äktenskapssakrament var oupplösligt, man införde en lag som bestraffade äktenskapsbrott från hustruns sida, och en moral som proklamerade "hemmets helighet". Men när bourgeoisin intog ställningen som härskande samhällsklass, när alla världsproduktionens trådar började samlas i deras händer, då övergick gradvis deras moral, deras seder och medborgerliga lagar, som haft till syfte att skydda just deras klassintressen, till att bli normer som var obligatoriska också för övriga befolkningsskikt. "Tredje ståndets" moral erkändes som allmänmänsklig moral. Det var snävt klassmässig materiell beräkning som tvingade bourgeoisin att bevaka den äktenskapliga bäddens "renhet" och förfölja "utomäktenskapliga" barn, dvs de som inte kunde och inte fick lov att ära ens en bråkdel av de rikedomar som familjen samlat. Detta klassintresse bidrog till att förstärka "dubbelmoralen" och upprätta "stränga" familjerättsliga lagregler. Och vi ser ju att alla vi som fostrats enligt dessa konstlade sexualmoraliska regler som uteslutande har till syfte att skydda bourgeoisins intressen, vi böjer oss än i dag inför dessa klasssprin-ciper som om de vore de högsta ideologiska kategorier: vi är beredda att erkänna dem som normativa moralprinciper!

Samtidigt som den kapitalistiska produktionen förklarades vara den oförgängliga, eviga formen för mänsklighetens ekonomiska liv, erkändes det monogama äktenskapet som en oföränderlig och stabil social institution. Den evolutionära synen på äktenskapet fördömdes och bekämpades med samma lidelse och avsky som evolutionismen i samhällsekonomin förnekades. Egendomen och familjen var alltför nära knutna till varandra: om den ena av dessa den borgerliga världens stöttepelare vacklade, var det omöjligt att garantera den andras stabilitet. Det är just därför som bourgeoisin alltid så omsorgsfullt har bevarat familjens princip. Och det är just därför som den överallt med sådan lidelse skyddat och än i dag skyddar vår tids fallfärdiga äktenskapstyp.

Men den ekonomiska utveckling som mänskligheten upplevt - småhantverkets nedgång, den maskinella tillverkningens triumf, städernas kolossala tillväxt, den feberaktiga takten i deras produktion och handel - denna utveckling kunde inte undgå att påverka formerna för familjens samliv och skaka den borgerliga familjens till synes orubbliga grundval. Det är nu redan i hundra år som en oavbruten dispyt har

pågått mellan anhängarna av den gamla synen på familjen som en oföränderlig social institution och anhängarna av de nya teorierna, som menar att den nutida äktenskapsformen bara är en övergående historisk kategori. Det är inte så mycket historiska exempel och etnografiska undersökningar som den levande vardagliga verkligheten som ständigt påvisar instabiliteten i den nutida familjen, dess fortlöpande sönderfall. Allt mer sällan hör man röster som hävdar att den moderna familjen skulle vara en stabil och oföränderlig institution, och själva dispyten om familjen har redan övergått till ett annat plan. De borgerliga ideologerna är nu upptagna av frågan:

vilka "reformer" krävs för att bevara den slutna borgerliga familjen intakt? Hur skall man förhindra dess fortsatta sönderfall?

Ingenting irriterar bourgeoisin så som övertygelsen hos den vetenskapliga socialismens anhängare att radikala förändringar av familjen är oundvikliga i samband med en omorganisering av samhällsekonomin på en ny, kollektiv grundval. Med fördubblad lidelse börjar då de borgerliga ideologerna skrika om att den rådande familjetypen helt opåverkad kan överföras till vilket reformerat samhällssystem som helst, och att en förändring i produktionsförhållandena heller inte alls med nödvändighet leder till någon omvälvning av formerna för köns samlevnad.

Är det så egentligen?

För att en form av social relation mellan människor skall kunna bestå, krävs närvaron av de ekonomiska orsaker som på sin tid gav upphov till just denna och ingen annan form av samhällsrelationer. På den tiden då naturhushållningen dominerade, var familjen framför allt en ekonomisk enhet, producent av alla varor som var nödvändiga för den givna gruppen av människor.[1]

Allt efter som byteshushållningen växte fram och etablerades, kunde familjemedlemmarna i allt större omfattning tillfredsställa sina behov även utan familjens hjälp som ekonomisk enhet. Ändå behöll familjen ända in på 1800-talet, dvs fram till den storkapitalistiska produktionens uppblomstring, en hel rad mindre, ekonomiska funktioner, som infört ett avgörande och bestämmande ekonomiskt moment i det moraliska äktenskapet. Så länge familjen i större eller mindre utsträckning producerade värden, var dess sociala existens säkrad: starka, livsviktiga band knöt medlemmarna betydligt fastare samman än den strängaste lagstiftning eller de moraliska tvångsreglerna kunde göra. Men från den stund då den storkapitalistiska produktionen övertog familjens sedvanliga ekonomiska plikter, förlorade familjen sin betydelse som nödvändig ekonomisk enhet och härigenom dömdes den till långsam men oundviklig upplösning.

Var finns egentligen numera den ekonomiska sammansvetsning, som en gång gjorde familjen så stabil och livskraftig? Låt oss till en början ta den borgerliga familjen och se vilka av de funktioner som under långa sekel åvilat den, som den ännu fortfarande har kvar i dag.

Familjens producerande verksamhet i form av framställning av en lång rad nödvändighetsvaror sjönk till ett minimum; självhushållningens område krympte till oigenkännlighet.

Var finns nu den borgerliga familj som sysslar med tillverkning av ljus, tvål och öl, som spinner och väver, konserverar för vinterns behov, bakar bröd och syr kläder åt allt husfolket? Det är varken fördelaktigt eller

nödvändigt att använda familjemedlemmarnas krafter på att anskaffa och framställa dessa varor, hur nödvändiga de än är, eftersom de till billigt pris kan fås i vilken affär som helst. Den ena hushållsuppgiften efter den andra glider ur händerna på husmodern och blir föremål för industriell spekulation. När den storkapitalistiska produktionen växer och tar makten, förlorar familjen sin tidigare roll som produktionsenhet. Och när den upphör att vara en självständig ekonomisk enhet, mister den småningom sin betydelse i samhällsekonomin.[2]

Men även om produktionen och anskaffningen av konsumtionsvaror inom familjens ram minskar, så kanske familjen ändå har kvar några andra ekonomiska funktioner? Familjen har ju under många hundra år varit inte bara en självständig värdeskapare, utan också en trogen bevarare av värden. Hemmet, husgerådet, familjeklenoderna - allt detta har den pietetsfullt skyddat och bevarat.

Eftersom familjen var rätt orörlig och bunden till egendomen, jorden, hemmet, så har den tills nyligen varit ett ytterst pålitligt instrument för att bevara familjens förmögenhet, och i den situationen knöts familjebanden mycket fast till släktens egendomsintressen. Om familjen faller sönder, sprids också familjeklenoderna och skingras på många händer.

Nu är det annorlunda: banker och andra sparinstitutioner övertar helt och hållet familjens sparfunktioner. Det är de och inte sexualmoraliska förbindelser, som åtar sig att bevara och spara redan hopsamlade familjeförmögenheter. Dessutom antar dessa förmögenheter allt oftare formen av rörliga räntebärande papper, som helt saknar behov av vård från husfolkets sida. Med den allt rörligare livsföringen och utvecklingen av kommunikationer som gör det möjligt för familjer att ofta flytta från plats till plats, så blir varje skrymmande ägodel till en börda. Den enda form en dyrbar ägodel kan ha utan att bli betungande, är i det läget pengar och värdepapper. På det sättet fräntas hemmet också den tidigare, invanda familjefunktionen att spara hopsamlade värdesaker.

Men konsumtionen - familjelivets omistliga förutsättning - sker den kanske liksom förr inom hemmets ram? Restauranger, klubbar, möblerade hus och hotell förändrar det traditionella hemmet. Den penningstarka storbourgeoisin lever ett halvliv, och slår dank på fashionabla kurorter och utnyttjar hotellpalatsens tjänster. Mellan- och småbourgeoisin som strävar att frigöra sig från de besvärliga hushålls-bekymren och inskränka utgifterna "för hushållet", bor i möblerade rum, äter ute på restauranger, arbetar i offentliga bibliotek, allmänna laboratorier, nationella gallerier och museer.

Allt efter som den växande efterfrågan på billig arbetskraft på alla arbetsområden lockar ut kvinnan ur hennes snäva kärnfamilj och får henne att uppgå i den självförsörjande befolkningen, så blir en sådan livsföring allt mer allmän. Så länge mannen var den enda familjeförsörjaren och det enbart var han som med sin arbetslön skaffade hem de varor familjen hade råd med, så länge hustruns och barnens välstånd främst berodde av honom, så var familjen tätt sammansnörd av band, som ofta är totalt okända för vår tids familjer. Nuförtiden förekommer det allt oftare även i småbourgeoisins och mellanbourgeoisins familjer att kvinnan med sin arbetslön täcker en del av hemmets behov. Hustruns beroende av mannen och dotterns beroende av fadern håller på att fullständigt förintas. De mäktiga band som en gång

höll samman familjens medlemmar, upplöses och slits av, ett efter ett.

Vilka uppgifter återstår för familjen i våra dagar? Vilka funktioner har den kvar, och vilka trådar är det som ännu binder samman dess medlemmar? Kanske barnens uppfostran? Men var finns de borgerliga fäder och mödrar, som själva ägnar sig åt sina barns uppfostran och utbildning? Varken småbourgeoisin eller mellanbourgeoisin - inte ens storbourgeoisin - har något emot samhällets uppfostrings- och utbildningsinstitutioner. Daghem och elementarskolor får allt större utbredning, för att inte tala om mellan- och högskolor. Uppfostringsplikten överförs liksom familjens övriga funktioner från den slutna kärnfamiljen till samhälle och stat.

Vad har familjen sedan kvar? Vilken uppgift har den i vår tids individualistiska klassamhälle? Enbart att i rakt nedstigande led överföra ärvd och förvärvat egendom. Den starka upplösningen av det moderna äktenskapet har till syfte att främja genomförandet av denna enda uppgift i dagens familj - en familj som inte tjänar individens moraliska behov utan egendomens intressen. Visar inte det moderna äktenskapets hela historia att denna institution skapats av rent utilitaristisk beräkning? Bara i sällsynta, särskilt tursamma fall har den också haft ett moraliskt element såsom tillgivenhet.

När dess makt konsoliderats, upphörde bourgeoisin att hyckla och började öppet att sätta upp sina äktenskapsförbund som ett slags handelsavtal, en lönsam "affär". Från att ha varit en förening av "två älskande hjärtan", som de borgerliga ideologerna så gärna beskriver äktenskapet, övergår det numera allt oftare till att bli ett cyniskt köp av en hemgift eller försäljning av en titel. De bröllop som äger rum enligt tidningarnas notiser, är något så vanligt att de moraliska känslorna hos den pedantiske borgaren alls inte upprörs. Om den lyckliga utgången av sådana "resonemangs"-äktenskap vittnar det växande skilsmäsoantalet.^[3] Ansökningarna om upplösning av äktenskap är så många att en domare i Wien i förtvivlan utbrast: "Snart är klagomålen över trasiga äktenskap lika vanliga som klagomålen över trasiga fönster!"

Statistiken förmår inte ge en korrekt bild av hur många de "trasiga äktenskapen" är, eftersom ett mycket stort antal separerade makar inte tar ut formell skilsmässa. Man får heller inte glömma att lagarna i alla stater på alla sätt försvårar upplösning av äktenskap och därigenom tvångsmässigt hindrar makar att skiljas. På så sätt bibehålls många nyttiga äktenskapsförbund som ingåtts mellan miljoner och en titel eller mellan jord och kapital ... Men om nu familjen inom borgarklassen oundvikligt håller på att sönderfalla, om alla gamla band som förut garanterade dess livskraft nu förtvinar, innebär det att samma obevekliga upplösningssprocess pågår i alla andra befolkningsskikt också? Vi vet att det funnits en tid då den feodala adelsfamiljen råkade i fullständigt förfall och föll sönder helt uppenbart och ovedersägligt. Men samtidigt växte det tredje ståndet fram, som pietetsfullt iakttog familjetraditionen och helt riktigt betraktade den odelbara familjeprincipen som ett veritabelt bålverk för sin växande sociala makt. Kanske är det även nu bara den högre bourgeoisins och mellanbourgeoisins familj som faller sönder, medan familjebegreppet är lika livskraftigt som förut i småbourgeoisin, t.ex. bland bönderna?

Nu talar vi inte om de västeuropeiska bönderna, som utsatts för precis samma påverkan, som i bourgeoisins övriga skikt

haft till effekt att familjen bryts sönder. Men också i vårt "stagnerade" bondestånd pågår en häftig utveckling av familjerelationerna.

Redan övergången från stor (släkt-)familj till "liten familj", och den stora omfattningen av dessa klyvningar är ett slående bevis på sönderfallet av gamla familjeformer inom bondeståndet.

Den lilla familjen grundas som bekant på helt andra ekonomiska principer. Här får kvinnan med ens större frihet och möjlighet att skaffa sig en självständig ställning som "husmor" och husföreståndarinna. I den "stora" (släkt-)familjen är hon bara en av många som mekaniskt verkställer en annans vilja, familjeöverhuvudets vilja. Eftersom en bestämd arbetsfördelning saknas, finns det inga initiativ hon kan ta, och hur mycket hon än arbetar, finns det ingen som helst möjlighet att beräkna den mängd värden hon tillför hushållet. Härav kom att hennes arbete var värdelöst, härav kom hennes totala beroende. I den lilla familjen arbetar inte kvinnan mindre utan ibland t.o.m. mer. Men i stället sköter hon ett bestämt område av hushållet, hon är en individuell producent och kan lätt kontrollera och värdera sina händers arbete. På henne vilar hushållets skötsel i ordets vidaste bemärkelse som inbegriper spinning, vävning, boskapskötsel, t.o.m. försäljning av hushållets produkter. Det är bara i skördetid som hon endast är mannens hjälpreda i arbetet ute på fälten. Därför anser sig heller inte mannen ha rätt att lägga sig i hustruns hushåll. "I Lillryssland", skriver Alexandra Jefimenko, "där släktfamiljen sönderfallit betydligt tidigare än i Storryssland på grund av speciella lokala historiska och etnologiska förhållanden, har en sådan fördelning av arbete, plikter och rättigheter skett i betydande utsträckning. Mannen blandar sig aldrig i hustruns angelägenheter utan lämnar dem helt och hållet åt hennes gottfinnande och vilja: "hushållet tillhör kvinnan", säger lillryssen. Men just i Lillryssland är bondkvinnans levnadsvillkor betydligt drägligare än i Storryssland, där den gamla släktfamiljen ännu dominerar. Detta jämförelsevis stora oberoende som kvinnan har i den lilla familjen, har helt naturligt gjort att hon ursinnigt försvarar denna familjeform och det driver bondkvinnan att använda alla till buds stående medel för att åstadkomma en splittring; så börjar både förtal, smicker och grälsjuka. A. Jefimenko hävdar: "Folket - både storryssarna och andra slaver - anser att kvinnan är en ondskefull motståndare till gemensamheten i släktfamiljen och att hon är det främsta upphovet till den gamla ordningens undergång."^[4] Även om detta påstående inte är alldeles riktigt, så är det i varje fall karakteristiskt. Utan tvekan finns det djupare orsaker än kvinnornas "grälsjuka" och "trätgirighet", som leder till familjelivets sönderfall. Kvinnor har grålat för, men då ledde det inte till allmän splittring och övergång från stor till "liten" familj.

Familjebegreppets stabilitet står i omvänt förhållande till bytesekonomins utbredning på landet - det är ett allmänt känt faktum. Där bönderna ännu inte omfattats av de globala handelsförbindelserna, där den ursprungliga slutna naturhushållningen dominerar, - där bevaras den patriarkaliska familjens ålderdomliga form i hela sin förlegade okränkbarhet. Familjen fortsätter då att vara en framför allt ekonomisk enhet, som producerar alla livets förnödenheter. Den fortsätter att vara mycket viktig, t.o.m. nödvändig för alla sina medlemmar. De ekonomiska band som binder samman bondefamiljen garanterar då dess stabilitet och livskraft - här är inte tal om att splittra upp sig.

Visserligen är äktenskapet här inte ett "moraliskt förbund", men i stället vilar det helt och hållet på produktionsförhållandenas reella grund. Våra ryska bönders släktfamilj och alla dess gammaldags motbudande kvarlevor, det kategoriska kvinnoförtrycket och "husbondens" obegränsade makt över husfolket, kunde leva kvar oförändrad in i våra dagar endast därför att våra bönder fram till 1800-talets slut bibehållit den ålderdomliga ekonomiska form, som andra folk för länge sedan lämnat bakom sig. Men de gamla stelnade normerna för det patriarkaliska levnadssättet mister sin förutvarande stabilitet, så snart bondehushållet dras in i det världsomfattande varuutbytet. De moralprinciper som för bara några årtionden sedan verkade så riktiga och orubbliga, börjar ifrågasättas och försvinner ur bruk bland bönderna tillsammans med den hemvävda linneskjortan och den hemgjorda plögen.

Bondefamiljens omvandling från "stor" till "liten" - en omvandling som drivits fram av ovan nämnda ekonomiska orsaker - påskyndar familjens fortsatta upplösningsprocess. Visserligen överförs hustruns rättslöshet och beroende av familjens överhuvud -husbonden - genom folkets vanor till den lilla familjen, men den praktiska verkligheten står i skarp motsättning till dessa principer. Den lilla familjens ekonomiska villkor tryggar ju en viss ekonomisk självständighet åt kvinnan och skapar en konflikt bland bönderna mellan antikverade levnadsregler och verkliga levnadsförhållanden. Och det är ett första steg mot "kvinnofrågan" uppkomst även bland bönderna. Missnöjet bland kvinnorna i bondeståndet växer med familjeformens utveckling. Däröfver vittnar den enastående tillväxten av nunneväsendet. År 1855 fanns det 7091 noviser i klostren; 1902 var de hela 32.029. Utan tvekan visar klostrens dragningskraft på bondkvinnorna (det är bland dem som noviserna främst rekryteras) en växande önskan att undslippa familjelivets börda med ständig ekonomisk otrygghet och arbete som överstiger deras krafter. Detsamma visar utbredningen av det s.k. tjernitjestvo (en annan typ av nunneväsende Ö.a.) bland bonddöttrarna. Dessa nunnor har vikt sig åt officiellt celibat, men avstår ändå inte från kärlek. Tvärtom: när de har skaffat sig en viss självständighet i familjen (deras lön anses helig och ingen i familjen inkräktar på den), använder de sin frihet även på känslornas område. Denna tillströmning till nunneväsendet och likaså till staden och fabriker "för att få lön", uttrycker den växande självmedvetenheten hos bondkvinnorna, som funnit sitt liv i familjens livegenskap "outhärdligt". Särskilt frapperande är bondefamiljens sönderfall här i Ryssland, där kvinnorna översvämmar arbetsmarknaden i jordbruket.[5]

Den kvinna som vandrar hundratals verst (en verst = 1,067 km. Ö.a.) till ett främmande guvernement för att få en lantarbetarlön, den kvinna som deltar i säsongarbete i andras tjänst - det är en ny typ av bondkvinna som till sin karaktär mer påminner om en fabriksarbeterska än om en undergiven "bykvinna" som ödmjukt dignar under hemarbetet i enlighet med det patriarkaliska levnadssättets traditioner. Familjen antar själv i sådana fall en annan karaktär. Den förlorar sin slutenhet och stelhet, blir rörlig och alltså lättare att upplösa. När de nya produktionsförhållandena genomtränger landsbygdens mörkaste hörn, lägger de under sig och förändrar de gamla formerna för social samlevnad. När kapitalismen etablerar sig på landsbygden, tränger in i de lokala jordbruksförhållandena, förändrar den inte bara den

västeuropeiska bondefamiljen utan tillfogar också ett avgörande slag åt det patriarkaliska levnadssättet hos våra ryska bönder. Sakta men säkert sker en rad viktiga förändringar i bondefamiljen, som förstör dess tidigare, traditionella stabilitet och orubblighet...

Det finns ytterligare ett synnerligen mångtaligt skikt i dagens samhälle - den proletära klassen. Hur står det till med familjebegreppet i den befolkningsklassen? Här kommer vi väl ändå att finna förutsättningar, som ger livskraft åt det nutida familjesystemet? - Kan man överhuvudtaget på allvar ställa den frågan? Var finns den - arbetarens, arbetssäljarens, familj? [6]

Det har knappt hunnit dagas, när både mannen och hustrun skyndar sig ut från sin trånga, eländiga bostad för att lyda fabriks sirenens kallelse och ödmjukt ge sig i maskinernas våld - de själlösa men allsmäktiga härskarna. Långt in på sena kvällen stannar makarna borta från hemmet. Barnen lämnas åt vår herres omvårdnad: i bästa fall tas de om hand av en ålderdomssvag eller arbetsoduglig grannkvinna ... Gatan, den bullriga, smutsiga, farofyllda gatan - den är deras lärare, det är de proletära barnens elementarskola... Om verkstaden ligger långt från hemmet, så tittar inte föräldrarna ens vid middagstid in i det hem de lämnat vind för våg. Manliga och kvinnliga inneboende, sjuka, alkoholister, gamla och barn är ett främmande, utifrån kommande element som raserar den sista illusionen av familjens isolering. Och armodet knackar efterhängset på fönstret;

dess rovgiriga ögon spanar in den tillfälliga olyckan - sjukdom, arbetslöshet, en familjemedlems död, ett barns födelse - och klamrar sig fast med sina vassa klor i den proletära familjen, sliter sönder den och sopar iväg den ... Under sådana förhållanden förvandlas äktenskapet snabbt - även det som ingåtts i ömsesidig sympati - till en outhärdlig börda, som båda parter ofta söker glömska från i vodka ... Mannens låga arbetslön och kapitalets ständiga efterfrågan på billig kvinnlig arbetskraft driver ut kvinnan i det kapitalistiska produktionen. Men i den stund då fabriksdörren smäller igen efter arbetarens skän, är den proletära familjens öde beseglat. Långsamt men utan återvändo minskar arbetarens familjeliv. Hemmets hård slocknar och upphör att vara den centrala punkt, som förenar familjens medlemmar.

Som ett hån och en hädelse låter bourgeoisins sentimentala rop om "hemmets helgd" och "moderskapet", när miljoner, tiotals miljoner, mödrar inte förmår att utföra ens de mest elementära av sina plikter. På kapitalets mäktiga tillsägelse sliter mödrarna barnet från bröstet, barnet som ännu inte lärt sig skilja ljus från mörker - och de skockar sig lydigt vid fabriksportarna. Barnen blir missbildade redan i moderslivet av skadliga gaser och ångor, miljoner barn dör som redan med modersmjölken svalt giftiga ämnen, småbarn innebränns i hundratals i stugorna på landet, när de lämnas ensamma i skördetid, mödrarna, barnens egna mödrar, förgiftar dem långsamt med opium för att de inte skall gråta och hindra mödrarna att slutföra brådskande beställningar. Allt detta är de borgerliga försvararna av dagens äktenskap och moderskap utmärkt väl medvetna om. Men bourgeoisins hyckleri vet inga gränser. Vad angår det dem om barnen till de arbetare som är anställda i tändsticks- och kvicksilverfabriker eller håller på med tillverkning av speglar och bly vitt, - om de föds med missbildad benstomme, med svag hjärtverksamhet, föds bara för att dö i plågsamma kramper? Vad betyder det för

dem att missfall och dödfödda barn är ett ofrånkomligt resultat av den gemena exploateringen av kvinnornas industriarbete i våra dagar? Vad betyder det att mödrar som drivits till yrsel av hunger och elände, lämnar sina barn till ”änglamakerskor”? Att statistiken visar en ständig ökning av antalet barnamord? Att dessa ”brottsliga mödrar” inte bara omfattar flickor som övergivits av sina älskare, utan också proletärerens lagvigda hustrur, aktade familjemödrar?![8]

Trots hela den gapande vidden av dessa dagliga fador fortsätter de hycklande borgerliga försvararna av den moderna familjen att med oförminskad entusiasm lovsjunga ”moderskapets heliga uppgift” och de går till storms mot kvinnornas yrkesarbete (naturligtvis bara i ord), som driver modern från barnets vagg.

”Moderskapets heliga plikt!” Hur ser då denna kvinnoroll ut i arbetarklassen med det kvinnliga lönearbetets nuvarande villkor? Var finns den elementära värden av barnets hälsa, var finns den hygieniska minimistandard som krävs för att barnet skall överleva? Barnadödligheten når hos proletariatet en fruktansvärd omfattning, särskilt under det första levnadsåret. ”Medan 8% av borgarklassens barn dör under sitt första levnadsår”, säger Lily Braun, ”så dör nära 30% av arbetarbarnen i samma ålder. I den rika stadsdelen Friedrichstadt i Berlin dör 148 spädbarn på tusen; i det fattiga kvarteret Bedding dör 348 på tusen!” Det nära sambandet mellan ökat kvinnoarbete och barnadödligheten framgår av den omfattande barnadödligheten i produktionscentra.”[9]

Tobaksindustrin är en av de mest skadliga näringsgrenarna i det avseendet. Det högsta antalet dödfödda barn inom industrin föds av tobaksarbeterskorna. Även om ett barn föds levande här, väntar honom långsam förgiftning genom modersmjölken, som är fylld av nikotin. Också för de kvinnor som är sysselsatta i bomullsproduktionen är barnadödligheten kolossal. I Tyskland uppgår den till 48%. Samma procenttal gäller textilarbeterskomas barn. I England dog under det första levnadsåret 22% av barnen till mödrar som arbetade med fibrösa ämnen. I Tyskland var andelen 38%.

Men vad väntar ett barn i en proletär familj, om det lyckligt och väl undgår alla livshotande faror, som i rikligt mått ströts ut på dess väg, såväl före som efter födelsen? Svält, köld, armod, argsinta bannor, slag över de trötta händerna, förtvivlade utrop av ”Om du ändå vore död!” Sedan dystra år av lärlingskap eller fabriksarbete, på fritiden gatan, slagsmål, gräl, kroger och mycket, mycket stryk ... Det är detta som i dagens samhälle kallas uppfostran ”under moderns ljusa blick!”

Nej, även om borgarklassens ömma mammor förfasar sig aldrig så över ett framtida kollektivistiskt system enligt principen om samhällelig fostran, och hur mycket de än anklagar socialisterna för ”grymhet” för att de så barbariskt vill beröva dem deras ”egna småttningar”, - så kan man redan nu säga att varje annan form av uppfostran än den nuvarande skulle rädda miljontals små liv... Det skulle åtminstone inte längre finnas barn som binds fast vid sängen av modern när hon går till arbetet. Det skulle inte längre finnas några barnmartyrer, som nu är så vanliga och som skapas av en för barnet tragisk slump: det faller under ett fordon, faller ut genom fönstret eller drunknar i en vattenbalja ... De proletära småbarnens liv är så hemskt och så fyllt av svårt lidande och elände som inget barn borde utsättas för, att förlusten av föräldrarna och den

egna familjen ofta framstår som en välsignelse för dem. De barnhem som byggts av filantroper eller av staten, blir trots alla sina oerhörda brister mycket ofta räddningen för proletärerens barn.

Fråga de kärleksfulla borgerliga mammorna som opponerar sig mot socialisternas avsikt att ”slita de små från modersbröset”, - låt dem uppriktigt tala om hur många proletära mödrar som nu i dagens borgerliga samhälle ännu sitter kvar vid sina småttningars vaggor.[10] Men man får inte bortse från att de gifta kvinnornas förvärvsarbete oavbrutet ökar. På 12 år har antalet gifta arbeterskor i Tyskland ökat med 300.000; år 1882 var i Tyskland 173 arbeterskor på 1000 gifta, år 1895 var antalet 215. Enligt de senaste uppgifterna var i Österrike 450 av 1000 arbeterskor gifta, i Tyskland omkring 220, i Frankrike omkring 200.1 själva verket är denna siffra betydligt högre, eftersom statistiken bara rubricerar de kvinnor som gifta, som gift sig med lagens och kyrkans välsignelse. Men bland arbeterskoma förekommer allt oftare ett fritt samliv, där hela det vanliga familjeansvaret vilar på kvinnan - hustrun och modern.

Den materiella nöden driver ut den gifta kvinnan i fabriksarbete, och så länge systemet med hyrd arbetskraft existerar, så länge kommer kapitalet att vara intresserat av att dra in billigare arbetskraft i produktionen, och så länge finns ingen orsak att vänta någon minskning i de gifta kvinnornas industriarbete.

Enligt beräkningar av fabriksinspektörerna i Elsass-Lothringen hade 82% av alla gifta arbeterskor gått ut i industriarbete på grund av att de saknade annan försörjning. I Aachen var antalet kvinnor som drivits till fabriken av förtvivlad nöd ännu större:

88%. I Schlesvig uppgick de till 96%! [11]

Herrar företagare som ofta är de mest ursinniga motståndarna till kvinnornas frigörelse och självständighet när det gäller kvinnorna i deras egen klass, erkänner med cynisk öppenhet att den gifta kvinnan är det exploateringsobjekt som står deras hjärta närmast. Ja, naturligtvis! Vad allt skulle inte en arbetande mor stå ut med, vad skulle hon inte vara beredd att acceptera, vilka upprörande, snarast livegna arbetsvillkor skulle hon inte gå med på, -bara hon slapp återvända tomhänt hem, bara hon slapp höra den hjärtskärande gråten från sina hungriga små barn! Fabriksflickorna är enligt fabrikörernas åsikt alltför oberoende, alltför djärva och fräcka och faller dessutom betydligt lättare offer för skadliga idéer och propaganda än de gifta kvinnorna, som tyngs av ansvaret för familjen. Det är inte förvånande att företagarna gör allt som kommer an på dem för att locka in de gifta arbeterskoma till företagen. Och under dessa förhållanden - när å ena sidan det ekonomiska nödtvånget driver ut kvinnan i förvärvsarbete, och å andra sidan den kapitalistiska produktionen tar emot henne med öppen famn - är det inget att förvåna sig över att den proletära familjen snabbt och oundvikligt går mot total upplösning.